

Boekbespreking

Boekbespreking van: Marcel Mirande (2000) Stilstaan bij een haastig medium – over de betekenis van het Internet in het onderwijs. Bussum: Coutinho.

Het is een bijzonder idee om een boek over internet te bespreken, waarvan de inkt al in het jaar 2000 is opgedroogd. Aan de andere kant is het een interessante oefening om na te gaan, of een aantal verwachtingen en geschetste ontwikkelingen twee jaar later nog steeds gelden.

Dit boek van Marcel Mirande is een bundeling en bewerking van enkele van zijn eigen papers, voordrachten en deels niet eerder uitgewerkte notities. Het gaat vooral over veranderingen in het onderwijs, die in deze tijd vaak (mede) ingegeven zijn door de wens, behoefte of misschien wel noodzaak om ICT in het onderwijs in te voeren.

Mirande opent zijn betoog met een stukje Egyptische mythologie, waarin de god Thot zijn uitvindingen 'verkocht' probeert te krijgen aan de koning – als ware het de onderwijskundige die ICT wil slijten aan de docent (die immers volgens velen de Koning van het Klaslokaal is) – of misschien eerder aan het College van Bestuur. Een aardige metafoor die goed past, en sommigen van ons zeker zal aanspreken.

Vervolgens neemt Mirande ons mee naar zijn perceptie van 'het heden'. Hij constateert met enige spijt, dat veel instellingen nauwelijks beleid voeren over ICT in het onderwijs. Excuses van de instellingen om het zgn. 'scenario van de basisvoorziening' te volgen, zijn er genoeg: we moeten eerst meer weten, bottom-up werken, de infrastructuur in orde brengen en wachten tot alle studenten een computer hebben. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken, dat vele instellingen nog steeds in dit stadium verkeren. Want al wijzen SURFnet-studies uit, dat minstens vier van de vijf studenten landelijk gezien over een adequate pc beschikken, al wordt er vanuit met name SURF Educatie<F> nog zoveel gedaan aan kennisontwikkeling en -deling, altijd nog zijn er voldoende aanleidingen om geen concreter beleid te voeren.

Het is nu wel aardig om terug te lezen, dat in het jaar 2000 'Blackboard als een najaarsstorm over de universiteiten' raasde. Die tijd ligt nog maar kort achter ons, maar de storm is niet echt gaan liggen. Blackboard floreert nergens zo goed als in Nederland, het HBO is de universiteiten massaal achterna gegaan, en nog nergens is dit teleleerplatform inmiddels verdrongen door iets anders. Mirande is redelijk optimistisch over het effect daarvan: hij ziet onderwijsinstellingen zich ontwikkelen tot studie-instellingen, waar het leren van de studenten centraal staat. Wel constateert hij dat er vele ontwikkelingen op de onderwijsinstellingen afkomen, die 'voor extra dynamiek' zorgen en

het niet makkelijker maken om tot een nieuwe balans tussen het oude en het nieuwe onderwijs te komen.

Na een bespreking van het heden worden we meegenomen naar de toekomst. We lezen een samenvatting van het onderzoek dat Collis en Van de Wende in 1999 deden, waarin *active learning*, *dual mode delivery* en internationalisering, al dan niet door de vorming van strategische allianties, geconstateerd worden als trends die wij kunnen overnemen van de VS, Australië en nog een paar kennelijke trendsetters. De onderzoekers lijken gelijk te krijgen. Niet alleen is inmiddels de Digitale Universiteit opgericht, maar we zien meer consortia gevormd worden tussen instellingen voor hoger onderwijs in Nederland of daarbuiten. Een tweede trend, die hierbij aansluit, gaat over de ontwikkeling van content (het moderne woord voor inhoud). De ontwikkelingen die Mirande verwachtte, zijn nog nauwelijks uitgekomen. Dat getuigt, denk ik, niet zozeer van een gebrek aan visie aan zijn kant, als wel aan een gebrek aan daadkracht op dit terrein in ons hoger onderwijs. Tot slot van dit hoofdstuk neemt Mirande definitief afscheid van COO (voor de jongeren onder ons: computer ondersteund onderwijs, rond 1990 een heel populaire vorm van ICT in het onderwijs). Hij doet een aantal uitspraken om aan te geven dat ICT aanzienlijk meer invloed kan en zal hebben dan COO destijds had. De belangrijkste daarvan is misschien wel, dat vrijblijvendheid passé is: ICT dwingt tot het maken van keuzes, en is niet meer van invloed op studieonderdelen, maar op het hele curriculum. Daarmee is de Wet van de Minste Weerstand, die beslist van toepassing was in het COO-tijdperk, niet meer geldig. Dus, zegt Mirande, moeten opleidingen zich veel meer kunnen aanpassen en inspelen op veranderingen in de omgeving.

Wat moet nu 'de nieuwe academicus' wel niet allemaal kunnen en zijn, om goed te kunnen functioneren in de huidige en toekomstige maatschappij? Hier komen de momenteel sterk in de belangstelling staande academische vaardigheden aan bod. Mirande is van mening dat deze academische vaardigheden zeker niet het exclusieve domein van de universiteiten vormen, maar ook in het hbo en het vwo ontwikkeld worden. Wel is het zaak om er meer aandacht aan te besteden: in de huidige situatie zouden academici zich teveel richten op hun 'favoriete waarden' en daarmee vooral te weinig hun zwaktes aanpakken.

Maar er blijkt nog meer aan de hand te zijn met de academici: ze zijn te perfectionistisch, niet praktisch genoeg, te solistisch, onvoldoende flexibel en niet innovatief genoeg. Dat is nogal wat, en Mirande vraagt zich dan ook af of deze perceptie van het bedrijfsleven wel terecht is. In ieder geval ziet hij aanleiding om meer aandacht te besteden aan het lerend vermogen van de academici. Echter, zonder twijfel moeten de opleidingen zelf in belangrijke mate bepalen hoe ze hun studenten opleiden. Mooi is, dat ICT een bijdrage lijkt te kunnen leveren aan de verbinding tussen onderwijs en onderzoek, respectievelijk tussen theorie en praktijk of leren en werken.

En ten derde moeten de instellingen – of in elk geval het onderwijs – internationaliseren. Dat gebeurt al heel lang, maar krijgt dankzij ICT een nieuwe impuls. Misschien is de term globalisering eigenlijk meer op zijn plaats, want het gaat zowel om internationali-

sering van de Nederlandse universiteiten als om de toenemende invloed van internationale programma's van buitenlandse instellingen, de *corporate academies* inclusief. Mirande dicht ICT hierin een zeer belangrijke rol toe. En laten we eerlijk zijn, zonder ICT zou het voor onze studenten lang niet zo gemakkelijk zijn om inzicht te krijgen in het (actuele) afstandsonderwijsaanbod van allerlei universiteiten in binnen- en vooral buitenland.

In hoofdstuk 6 lezen we, hoe lastig de 'leraar als eeuwige beginnening' het heeft. Niet alleen wordt hij of zij na de opleiding direct voor de spreekwoordelijke leeuwen gegooid, zonder zelfs maar over jargon te beschikken om met collega's goede intervisie te kunnen voeren. Maar erger nog is, dat docenten nauwelijks (kunnen) beschikken over concrete, bruikbare resultaten uit het onderwijskundig onderzoek. Om hier wat aan te doen, maakt Mirande onderscheid tussen de leraar als vakdocent, als didactisch specialist en als leermeester. Specialisatie of differentiatie in het onderwijsvak zien we in 2002 wel wat vaker op de agenda staan. Of de instellingen erin slagen dit ook werkelijk te realiseren, zal de tijd moeten leren.

Een goed intranet zou een bijdrage kunnen leveren aan de vermindering van de problematiek van de leraar als eeuwige beginnening. Immers, moderne organisaties zijn lerende organisaties – of zouden dat moeten zijn, en dat leren van een organisatie wordt in belangrijke mate gevoed door een goed intranet. Kijk maar in het bedrijfsleven, schrijft Mirande. Vervolgens geeft hij op globale hoofdlijnen wat richtingen om zo'n *educatief* intranet gestalte te geven en doet hij twee voorstellen om er ordening in aan te brengen: de student centraal, of de gemeenschap centraal. Maar wie hoopt in dit hoofdstuk ook de oplossing te vinden voor het probleem, dat mensen vaak onvoldoende content leveren om het intranet werkelijk zinvol te maken, komt helaas bedrogen uit.

Verder lezend komt het begrip langzaamheid uit de titel van de bundel tevoorschijn. Mirande betoogt dat het van belang is, in deze tijd van grote hoeveelheden toegankelijke informatie, om de tijd te nemen om tot een oordeel te komen. En dan is didactiek een manier om langzaamheid te betrachten. Want als docenten hun studenten dwingen om te analyseren en dieper in te gaan op problemen, in plaats van snel een oplossing te zoeken en te presenteren, wordt de noodzakelijke langzaamheid bereikt. Daarnaast zou het onderwijs de creatieve vermogens van studenten moeten stimuleren. Mirande vraagt zich af, of dat er wel voldoende van komt, omdat er waarschijnlijk te weinig langzaamheid wordt betracht.

Na een betoog om optimaal kennis te selecteren, lezen we over het belang van kennis. Terecht is Mirande het niet eens met de stelling, dat wij geen kennis meer nodig hebben, want je kunt alles op internet vinden. Integendeel, dankzij kennis kunnen we veel beter de waarde van nieuwe informatie bepalen. Het is niet voldoende om te weten waar antwoorden gevonden kunnen worden, ook al is dit een uiterst bruikbare vaardigheid: het wat, hoe, wie en waarom zijn minstens zo belangrijk.

Tot besluit krijgen we een hoofdstuk over veranderen. We moeten niet snel, maar wel radicaal veranderen. Eerst lezen we over een opleiding die helemaal nieuw opgezet

wordt, en waar dus de innovatie kan worden voorbereid zonder dat de 'fabriek' hoeft te blijven draaien. Dat is mooi, maar zelden realiteit in het onderwijs. En wat lezen we dan ook: dezelfde innovatie is veel lastiger te realiseren in enkele zusteropleidingen die wel gewoon vol in bedrijf zijn en blijven. Maar hoe dan wel? Mirande betoogt, dat het van het grootste belang is om met alle bij de innovatie betrokken spelers (en dat zijn in het onderwijs vooral docenten) uitvoerig, diepgaand en lang stil te staan bij de beoogde ontwikkelingen. Daarmee wordt commitment gekweekt waardoor weliswaar misschien minder ambities kunnen worden gehaald, maar die wel een grote kans van slagen hebben. Het is mooi om te zien dat hier de 'oude' principes van projectmatig werken weer opduiken: eerst denken (initiatiefase en definitiefase) en dan pas doen (ontwerp, voorbereiding, realisatie en nazorg). En dat denken mag best een poos duren, sterker nog, als je dat te snel doet, is het doen gedoemd te mislukken, voorspelt Mirande. Want het innoveren van onderwijs is niet simpel, en het gemiddelde onderwijsmanagement is bovendien 'nog altijd vatbaar voor verdere verbetering', dus risico's zijn er genoeg.

Mirande besluit zijn boek door terug te grijpen op de mythologie waarmee hij begon. Hij laat de god Thot concluderen, dat deze nog heel wat uitvindingen zou moeten doen, voordat alles goed op orde is. Dus moeten we toch eerst nog meer weten, voor we echt kunnen innoveren, vraag ik me af.

Is het nu zo, dat dit boek over ICT in het onderwijs inmiddels gedateerd is? Ik durf de stelling wel aan, dat deze bundel van Marcel Mirande nog op geen enkele manier gedateerd is; dat is een verdienste op zich. Nu gaat het boek ook niet echt over technologie, maar veel meer over onderwijsinnovatie. En dat dat niet een zich snel ontwikkelend terrein is, dat weten we allemaal. Wat dat betreft geen gebrek aan langzaamheid.

Kunnen we ook wat met het boek? Ik zou het zeker aanbevelen aan hen, die binnenkort te maken krijgen met grote onderwijsvernieuwingen. Het kan de ogen openen en bevat misschien zelfs wel praktische tips. Om echt aan de slag te kunnen, zal men zich meer in de materie moeten verdiepen. Langzaamheid is het devies: oriënteer je, kijk wat anderen doen en bedenk vooral eerst heel goed wat je wilt bereiken, waarom eigenlijk, en ook hoe je dat denkt te gaan financieren.